

ACC. N.R. M. 12877: 1-6.

Landskap: Västergötland Upptecknare: Siv Winelius
Härad: Vartofta Berättare: Oskar Kron
Socken: Ottravad Berättarens yrke: f.d. soldat
Uppteckningsår: 1953 Född år 1875 i Ottravad

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

N. M. 69.

N.M. 69

Tjänstefolkets bostäder och bohag. (s. 1-6)

Skriv endast på denna sida

ACC. N:R M. 12877: /.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Tjänstefolkets bostäder och bohag.

1

Femton år gammal tog jag tjänst som drängpojke i Lillegården, Inga-
bo, Ottravad socken. Där var två pigor och en dräng, förutom jag. som
Sovrum tillsammans med husbondens familj.

Husbondfolk, pigor och drängar sovo alla tillsammans i storstugan
om vintern. Sommartid lågo pigorna vanligen i köket och drängarna i ett
vindsrum. Ibland, om det blev sent om sommarkvällarna, sov drängarna på
"rännnet". Bruket i trakten med delat sovrum varade så länge mina för-
äldrars generation levde kvar. Sedan blev det andra brukningsmetoder
inom jordbruket i början på 1900-talet. Nya maskiner kom till och man
behövde inte så mycket folk. Där det förut varit t.ex. 2 pigor och 2
drängar, klarade man sig med 1 piga och 1 dräng och så småningom med
landsbygdens avfolkning hade man inte ens det. -

Pigorna låg på ena långsidan intill köket och drängarna på den
motsatta. Sovplatserna utgjordes av en träsäng för husbondfolket och
utdragssoffor för barn och tjänstefolk. Man låg på bolstervar fyllda
med hackelse av råghalm. Underlakan användes men ej överlakan. Över oss
hade vi stickade täcken. Vi hade kuddar fyllda med agnar och därtill
fjäderdynor. I Ottravad hade de flesta gäss, så man kunde ha sådana.
Sängkläderna var av samma typ för alla. Ett par tre gånger om året

byttes råghalmen. Det var vanligt att 2 drängar delade bädd liksom 2 pigor. Täcket, lakanet och madrassen var gemensamma i utdragssoffan.

Vi brukade aldrig bäddar med förhängen i dessa trakter på min tid, men jag såg en sådan bädd som ung i gästgivaregården i Slättäng. Den användes av gästgivaren och hans gumma.

Särskilda tjänstefolksbostäder.

På herrgårdarna fanns som regel en drängkammare. Den var inrymd i ett särskilt hus, ofta med bryggghus och snickarbod. Pigkammaren låg in- till köket. Här bodde de året om. Dessa bostäder användes endast som sovrum. Det har inte förekommit här att man bott i spiltor. På större gårdar hade de ladugårdskarlar. Denne var vanligen gift och hade egen bostad i en särskild stuga, som innehöll förstuga, ett rum och kök. Stalldrängens bostad var i drängkammaren. Med hygienien där kunde det vara si och så. Det hände att råttor åt sig in och huserade nattetid och ohyra var inte ovanligt. Man låg i utdragssoffor längs väggarna med bäddning som ovan nämnts. Sängar i två våningar förekom inte. I övrigt utgjordes möbleringen av ett bord och någon stol om det fanns plats samt en tvättkommod. Prydnader förekom nästan aldrig. En fotogenlampa hängde i taket över bordet vid gavelfönstret. Värme fick man från en öppen spis eller järnkamin.

ACC. N:R M. 12877:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

Förvaring av kläder.

Var och en hade ett skrin för förvaring av kläder och andra tillhörigheter. Detta såg ut som en liten koffert och var för det mesta målat med oljefärg utan mönster eller årtal. Det ställdes i allmänhet undan på vinden. Skrin kunde man komma över på auktion eller få i arv av föräldrarna, när man gav sig iväg för att tjäna. I övrigt var det inte vanligt med egna förvaringsmöbler. Förutom sina gångkläder hade man få personliga saker. De äldre drängarna kunde ha en klocka eller ett "pigelock". Någon hade ett testamente och en psalmbok. Men i allmänhet hade ju husbonden dessa böcker, så ville man läsa i dem, kunde man få låna hans. Skillingtryck, som köptes på marknaden hade man ibland också, t.ex. "Pigan, som trampade på brödet", "Genoveva" eller liknande. - Vid platsbyte, som i regel skedde den 24 oktober, hade man en fri-vecka till den 1 november. Denna tillbringades i allmänhet i föräldrahemmet och sedan fick man låna en häst och kärra av den nye husbonden och köra skrinet till den nya platsen.

Måltider.

I bondehemmen åt alla vid samma bord, men på herrgårdarna åt tjänstefolket i köket och patron och hans familj för sig. Där det finns tjänstefolk i bondgårdarna nu för tiden, är det brukligt att alla äter tillsammans. Det var inte så noga var man satt, men husbonden hade alltid

ACC. N:R M. 12877:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

sin bestämda plats. Ibland tjänstefolket var det brukligt att den som var äldst satte sig först. Helst skulle tjänstefolket hålla sig närmast dörren. Vid vissa arbeten, som slakt, mejning o.dyl. var köket för litet, ty då kunde man vara 10-12 personer. Då satt man vid ett slagbord mitt i stugan. +)

Under fritid.

Hade tjänstefolket egna bostäder, fick de hålla till där under fritiden. Annars samlades man ute på landsvägen sommartid. Men under själva arbetsveckan då, med mycket utearbete, åt man inte kvällsmat förrän vid 8-tiden och då man var färdig med mat och disk var man i allmänhet så trött att man gick till sängs. På vinterkvällarna gjorde pigorna oftast arbeten för husbondfolkets räkning i stugan. Drängarna var då också där. Men det förekom sällan att man fick sköta arbeten för egen räkning då. Något egentligt umgänge mellan husbondfolk och tjänare var det inte efter arbetstidens slut.

Logi åt tillfällig arbetskraft:

De som gjorde tillfälliga arbeten bodde i backstugor i närheten av gården och gick hem till sitt efter arbetstidens slut. De hade maten på gården. Löst folk tog man ej i tjänst. Man stack till luffare och fattighjon en bit mat och lät dem gå. I allmänhet hade man bysmed, byskomakare och byskräddare och dessa fick man vid behov uppsöka i byn. Om

ACC. N:R M. 12877:5.

gården låg avsides och hantverkaren i stället kom dit och stannade någon tid, fick han också ligga i stugan, för det fanns gott om utdragssoffor. - Sovplats ovanpå ugnen har brukats på en del håll för de mindre barnen. Den kallades "påong" och fanns på gamla ställen i Suntak och Ottravad.

=====

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

ACC. N:R M. 12877:6.

+))

Mathållning.

Man steg upp vid 5-tiden på morgonen och då var det först att sköta om kreaturen och göra ordning i ladugården. Frukost åt vi kl. 8 och då fick vi mest sill och potatis, skummjolk, grovt bröd och kaffe. Smör åts inte. Vid 12-tiden åt vi middag. Det kunde vara soppa eller välling, kött och potatis. För det mesta var köttet saltat. Färskt fick man bara om hösten efter slakten. Fåren slaktades först. Då fick vi kål och fårkött. Det var fin mat då. "Färpertar" var långa smala korvar, som saltades och torkades i taket. Det var en vanlig frukost-rätt. Man bröt då av ett stycke och stekte i pannan. När husbondfolket inte såg det, hände det att man bröt av en bit och åt den som den var. Efter fårslakten blev det svin- och nötslakt. Då gjordes pölsa, som åts till frukost med stekt fläsk. Vid 5-tiden var det "merafton" med kaffe eller mjölk och ett brödstycke med smör. På kvällen var det stående med vattengröt och sur mjölk.

=====

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV